

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему «Функціонально-прагматичний потенціал лексикону сучасної української політики», здобувача наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія Матковської Оксани Анатоліївни

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою комплексного вивчення явищ та процесів у лексиконі сучасної української політики, який є важливою сферою суспільного життя сучасної України та функціонування української мови, становить органічний складник загальнонаціонального українського лексикону. Таке дослідження набуває особливого значення у зв'язку із сучасними суспільно-політичними змінами, викликаними найважливішими явищами й подіями в житті української держави й українського суспільства в умовах повномасштабної російсько-української війни, зокрема інтенсивними контактами зі світом, цифровою трансформацією державних інституцій та державного управління. Важливим і актуальним є запропоноване в дисертації лексикографічне моделювання динамічних процесів у лексиконі сучасної української політики як зрізу функціонування та розвитку української мови на початку XXI століття.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах планової теми відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України «Тлумачний словник активного типу сучасної української мови» (термін виконання 2021-2025 рр., номер державної реєстрації 0121U000025) та підтеми «Значення національно та культурно маркованої лексики і фразеології для збереження української ідентичності» у межах цільової комплексної програми Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України «Мовний складник

української ідентичності» (термін виконання 2022-2026 рр., номер державної реєстрації 0117U000635).

Структуру роботи складають перелік умовних позначень, вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел та додаток. Виклад матеріалу й оформлення дисертації здійснено відповідно до вимог до праць, поданих до захисту для здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія у галузі знань 03 Гуманітарні науки. Теоретико-методологічну базу дисертації О.А. Матковської представлено вичерпно. Підготовлена анотація відповідає всім вимогам. За структурою, мовою та стилем викладення дисертація відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України.

У *вступі* сформульовано об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, описано методи реалізації задекларованих завдань, висвітлено наукову новизну, вказано на теоретичну і практичну цінність результатів дисертаційної праці.

Дисертація складається із чотирьох розділів. У *першому* розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження лексикону сучасної української політики» (сс. 20-50) викладено теоретико-методологічні засади вивчення лексикону сучасної української політики, осмислено наукову літературу з проблематики дослідження, як класичні, так і новітні праці. Теоретична частина роботи містить підрозділ, присвячений опису методів дослідження, при цьому окрему увагу приділено ідеографічному впорядкуванню різноманітного за структурою і походженням лексичного матеріалу політичних текстів в системотвірні складні одиниці – семіохори (семантичні простори), всередині яких сформовано за родо-видовими зв'язками менші за обсягом групи – поняттєві поля й поняттєві теми. Це дало змогу охопити в складі семіохорів як синтетичні (однослівні) прості і складні номінації, так і аналітичні (кількаслівні) позначення-словосполуки, яких багато серед суспільно-політичної термінології та лексики, а також лексику загальновживану і розмовну, okazionalnu,

експресивно-оцінну. Різні за формально-семантичною будовою та походженням номінації об'єднано в тематичні і словотвірні гнізда й композитоугруповання, що уможливило створення об'єктивованої та ефективної моделі сучасного стану лексики української політики.

Виклад у *другому* розділі дисертації «Стабільна активність та процеси оновлення семіохору «Держава» (сс. 51-106) зосереджено на моделюванні складу та структури семіохору (семантичного простору) «Держава», який вміщує два поняттєві поля «Влада» і «Країна». У ньому з'ясовано функціонально-прагматичний потенціал однослівних і кількаслівних (розчленованих) номінацій різного типу (питомих і адаптованих з інших мов термінів, суспільно-політичної та загальноновживаної лексики), об'єднаних у темогнізда й композитоугруповання, що наповнюють ці поняттєві поля. О.А. Матковська виявила динаміку дослідженого семіохору, зумовлену впливом повномасштабної російсько-української війни та процесами цифровізації державного управління України на семантику, функціонування та прагматику його одиниць, а також переконливо довела формування в межах семіохору «Держава» нової терміносистеми на позначення явищ і процесів цифрової трансформації держави (словосполуки з прикметниками *електронний*, *цифровий* та композити з префіксоїдом *е-*).

У *третьому* розділі «Функціонально-прагматичний потенціал лексики семіохору «Армія» (сс. 107-146) проаналізовано функціонально-прагматичний потенціал одиниць семіохору «Армія» у політичних текстах, що відображають взаємодію держави та суспільства у військовій сфері в сучасних реаліях повномасштабної російсько-української війни. Здобувачка визначила взаємозв'язки військової термінології та загальноновживаної лексики у словотвірних гніздах, композитоутвореннях і темогніздах аналізованого семіохору, показала розмитість меж між термінами та загальноновживаними номінаціями в цьому семантичному

просторі. О.А. Матковська дослідила спектр відношень між одиницями семіохору «Армія»: гіперо-гіпонімічні синонімічні, антонімічні, прагматичні, зокрема експресивно-оцінні; виявила активні процеси переструктуризації лексики: довела появу нових одиниць, актуалізацію одних і пасивізацію інших позначень понять цього семантичного простору, посилення чи зміну прагматичного заряду певних лексем або сфери їхнього функціонування. Серед новотворів засвідчено активізацію онімів – «позивних» воїнів ЗСУ, традиція творення яких відома від козацьких прізвиськ і псевд воїнів УПА; а також – зростання кількості неосемантизмів і одиниць із негативною прагматикою на позначення агресора і загалом ворогів України.

У *четвертому* розділі «Семантика, функціонування та прагматика одиниць семіохору «Суспільство» (сс. 147-183) дисертантка проаналізувала склад і структуру семіохору «Суспільство», який відображає світоглядні зміни української спільноти й зростання ролі громадянського суспільства в житті Української держави. Засвідчено появу нових словотвірних гнізд з базовими словами *волонтер*, *громада* в нових значеннях; формування в сучасних політичних текстах посиленої оцінної прагматики у відомих одиницях на позначення політичної та громадянської ідентифікації особи або спільноти, певної соціальної групи; становлення нових синонімічних рядів і антонімічних пар або тріад з мезонімами. Завдяки всебічному аналізу мовного матеріалу О.А. Матковська виявила взаємозв'язки та лексичні перетини трьох досліджених семіохорів «Держава» – «Армія» – «Суспільство» у лексиконі сучасної української політики. Такі перетини вона продемонструвала на прикладі лексем, що входять до різних семіохорів: *лідер* (*лідер партії* – *громадський лідер* – *військовий лідер*), *еліта* (*політична еліта* – *наукова еліта* – *мілітарна еліта*) і в різних словосполуках реалізують різні семантику та прагматику. Здобувачці вдалося обґрунтувати особливості складу та динаміки усередині кожного із семіохорів, а також взаємодії між

ними, що підтвердило перебування семіохорів, обраних для аналізу в дисертації, у фокусі сучасної української політики, в активній мовній свідомості українського суспільства, що й зумовило вербалізацію понять, важливих для політичного сьогодення України.

Дисертацію завершують **висновки** (сс. 184-187), самостійні, скоординовані із завданнями дослідження, сформульованими у **вступі**, та загальним викладом. У висновках осмислено й інтерпретовано результати теоретичного та практичного дослідження функціонально-прагматичного потенціалу лексикону сучасної української політики.

Наукова новизна дисертації О.А. Матковської полягає в тому, що в дослідженні вперше у лінгвоукраїністиці комплексно застосовано ідеографічний підхід до моделювання лексикону політики. На показовому і великою мірою новому фактичному матеріалі апробовано нову одиницю систематизації лексики – семіохор (семантичний простір), уведену в українське мовознавство Н.Ф. Клименко, й побудовано моделі семіохорів «Держава», «Армія», «Суспільство», що перебувають нині у фокусі уваги українського суспільства. Виявлено зміни в лексиконі політики під впливом повномасштабної російсько-української війни та формування в ньому нової терміносистеми внаслідок процесів цифрової трансформації Української держави. Уперше для з'ясування активності лексики та її функціонально-прагматичного потенціалу використано комплексну методику аналізу політичного лексикону за допомогою цифрових інструментів Google Trends та корпусів ParlaMint і ГРАК (Генеральний регіонально анотований корпус української мови).

Достовірність положень і висновків у дисертації забезпечено комплексом методів, процедур та інструментів аналізом показового самостійно зібраного фактичного матеріалу, який становить 415 базових одиниць лексикону сучасної української політики в складі досліджених семіохорів «Держава», «Армія», «Суспільство» з близько 4000 контекстів

їх уживання в сучасних текстах на політичні теми. Фактичний матеріал дібрано з понад 130 первинних джерел (текстів законів, офіційних державних сайтів України, сайтів державних і міжнародних програм, проєктів та організацій, текстів друкованих і мережових засобів масової інформації, художньої прози, публіцистики та мемуаристики) та з понад 65 вторинних джерел (словників різних типів і корпусів текстів української мови).

Як беззаперечний позитив дисертації О.А. Матковської відзначаємо використання для розв'язання поставлених завдань відповідних загальнонаукових і власне лінгвістичних **методів** аналізу мовного матеріалу. Для досягнення поставленої мети в роботі поєднано загальні (метод індукції та дедукції, аналізу та синтезу) та комплексне застосування спеціальних методів наукового пізнання. Серед лінгвістичних методів аналізу мовного матеріалу важливе місце в дослідженні О.А. Матковської займає творче використання доробку українських науковців, зокрема, праці Н.Ф. Клименко з обґрунтуванням семіохору як нової одиниці систематизації лексики та моделювання семантичного простору української мови. Ці ідеї нових підходів до вивчення вербалізації понять, зокрема формально-семантичної стратифікації лексики, дали можливість систематизувати та структурувати розмаїтий лексичний матеріал політичних текстів у межах груп вербалізаторів певних понять. Семантичні сітки Е.Ф. Скороходька як моделі лексичних об'єднань, побудовані на основі аналізу словникових дефініцій номінацій та за зв'язками семантичної похідності між ними, уможливили впорядкувати матеріал за логічними відношеннями між вербалізаторами спільних понять. Методику виявлення функціонально-прагматичного потенціалу складників лексикону сучасної української політики, запропоновану в дисертації О.А. Матковської, ґрунтовано на процедурі обчислення функціонального потенціалу ресурсу номінації Є.А. Карпіловської. З доповненням прагматичним компонентом її застосовано для дефініювання та

ідеографічного моделювання номінацій, ще не засвідчених у загальномовних і термінологічних словниках української мови, з'ясування їхньої функціонально-стильової диференціації.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Результати дисертації О.А. Матковської поглиблюють теорію системної лексикології та ідеографічної лексикографії, становлять лексичний ресурс для українських словників нового покоління, як тлумачних, так і аспектних, доповнюють реальну картину динаміки лексико-семантичної системи української мови третього десятиліття ХХІ століття, унааявнюють взаємопов'язані процеси інтелектуалізації (окнижнення) та демократизації, (орозмовлення) сучасного мовного державотворення й державобудування, цифровізації життя українського суспільства та Української держави, увиразнюють вагому роль Української держави у збереженні загальнолюдських цінностей в умовах сучасних глобальних викликів і зростання загрози з боку путінської Росії для всього цивілізованого світу. Теоретичне значення дисертації О.А. Матковської визначає всебічний аргументований лексико-семантичний аналіз засобів вербалізації поняттєвого простору політики та функціонально-прагматичного потенціалу складників лексики сучасної української політики, насамперед у період 2019-2025 років, як органічного складника загальнонаціонального українського лексику, що заклав надійну основу для побудови ефективної динамічної моделі стрижневих складників лексику сучасної української політики – семантичних просторів (семіохорів) «Держава» – «Армія» – «Суспільство». Дисертація О.А. Матковської може стати теоретичним і практичним підґрунтям для масштабного різноаспектного дослідження проблемам розвитку лексику політики як фрагмента лексико-семантичної підсистеми української мови першої третини ХХІ ст. та створення окремого словника мови політики, відсутнього на сьогодні в українській лексикографії. Зразки статей такого

словника пояснювального типу дисертантка вмістила в *додатку* до своєї праці разом з реєстром складників досліджених семіохорів.

Практичну цінність обговорюваної дисертації зумовлює можливість застосування отриманих результатів для поглибленого вивчення мовної динаміки в українському лексиконі та укладанні українських словників ХХІ ст. Матеріали дослідження О.А. Матковської можна також використовувати в університетських курсах лексикології, семасіології, лексикографії, політичної лінгвістики, стилістики та культури української мови, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, лінгвопрагматики та лінгвостатистики.

Особиста участь автора в одержанні наукових та практичних результатів, викладених у дисертаційній роботі. Усі результати та висновки дисертантка отримала самостійно. За результатами досліджень опубліковано 5 наукових праць, у тому числі 3 статті у наукових фахових виданнях України категорії Б, 1 – в іноземному науковому виданні, 1 – апробаційного характеру. Дисертація О.А. Матковської пройшла належну апробацію на 3 міжнародних та 1 всеукраїнській наукових конференціях. Концепцію та результати дисертаційного дослідження обговорено на науково-методичних семінарах і засіданнях відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України. Усі опубліковані статті, в яких викладено основні теоретичні та практичні здобутки дослідження, підготовлені авторкою одноосібно.

Перелік публікацій за темою дисертації.

1. Матковська О.А. Активні процеси в сучасному українському політичному лексиконі. *Українська мова*, №1 (89), 2024. С. 108–124.
2. Матковська О.А. Стилiстично маркована лексика в мові сучасної української політики: функціонально-прагматичний та нормативний аспекти. *Культура слова*. Вип. 99, 2023. С. 150–165.

3. Ватаманюк О.А. Когнітивний і комунікативний простір мови сучасної української політики. *Термінологічний вісник: Збірник наукових праць* / Відп. ред. І.А. Казимилова. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2023. Вип. 7. С. 124–132.

4. Matkovska O. A. Vplyv vojny na na rozvytok polityčného ukrajinskoho leksykonu. *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry na Slovensku a v stredoeurópskom priestore* (Prešov, 18.10.2023-20.10.2023). Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2024. S. 155–165.

5. Ватаманюк О.А. Принципи моделювання розмовної практики в нормативному тлумачному словнику. *Лексикографічна парадигма ХХІ ст.: теорія і методологія. До 100-ліття від дня народження Леоніда Сидоровича Паламарчука: монографія* / Відпов. ред. Є. А. Карпіловська, техн ред. Ю.О. Цигвінцева. Київ: Інститут української мови НАН України, 2023. [Електронне видання]. С. 72–84.

Висновок. За актуальністю обраної теми, обсягом, достовірністю, рівнем апробації отриманих результатів, науковою новизною, обґрунтованістю висновків, теоретичною та практичною цінністю дисертація аспірантки О.А. Матковської на тему «Функціонально-прагматичний потенціал лексикону сучасної української політики» зі спеціальності 035 Філологія у галузі знань 03 Гуманітарні науки є завершеним самостійним науковим дослідженням і відповідає вимогам до оформлення дисертацій, які затверджені наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 зі змінам і доповненнями, внесеними наказом МОН України від 31.05.2019 № 759 та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», який затверджено постановою КМУ від 12.01.2022 № 44, зі змінами від 21.03.2022 №341, від 19.05.2023 №502, від 03.05.2024 №507.

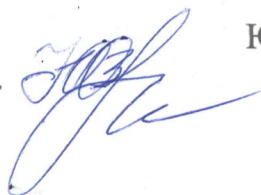
РЕКОМЕНДУВАТИ дисертаційну роботу Матковської Оксани Анатоліївни «Функціонально-прагматичний потенціал лексикону сучасної української політики» для подання до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді для здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Голова засідання
завідувач відділу лексикології,
лексикографії та структурно-
математичної лінгвістики Інституту
української мови НАН України,
доктор філологічних наук,
професор



Євгенія КАРПІЛОВСЬКА

Секретар
молодший науковий співробітник.
відділу лексикології, лексикографії
та структурно-математичної
лінгвістики Інституту української
мови НАН України,
доктор філософії



Юлія ЦИГВІНЦЕВА

«27» травня 2025 року

